

→ Hans van der Wilk: 'Ik had nooit het idee dat ik werd gezien.'

Gekkenwerk

Ex-psychiatrische patiënt Hans van der Wilk (77) sloot zich in de jaren zeventig aan bij de 'gekkenbeweging' en schopte het tot wethouder. Hij werd een hoofdstuk in de nieuwe canon van geestelijke gezondheidszorg. **tekst Jop van Kempen, foto Marc Driessen**

i

"Ik had nooit gedacht dat ik 77 zou worden," zegt Hans van der Wilk. De Hagenaar werd zeven keer opgenomen in een psychiatrische instelling en deed rond 1970 een drietal zelfmoordpogingen. Met pillen probeerde hij er een einde aan te maken. "Het moment waarop ik ontwaakte en besefte dat ik nog leefde, was een verschrikkelijke domper." Maar vijftig jaar later beziet Van der Wilk het bestaan met een mildere blik. Zijn aanleg voor somberheid en verslaving speelt hem nog steeds parten, maar de scherpe kanten zijn wat gesleten. Het inktzwart werd donkerbruin, de fles werd een glaasje. Misschien scheelt het dat Van der Wilk nu iets moois heeft om op terug te zien. Hij heeft een vrouw en twee zonen, en hij is trots op wat hij ná zijn psychiatrische opname heeft bereikt.

Van der Wilk is een toonaangevende figuur geweest voor de rechtspositie van patiënten in Nederland. Hij was lange tijd directeur van het in Amsterdam gevestigde Pandora,

Loopbaan

Geboren: 18 september 1938, Den Haag

1944-1951: Lagere school

1955-1957: Ambachtsschool

1957-1963: Diverse baantjes

1963-1971: Jeugdwerker

(Tussen 1961 en 1973 zeven keer opgenomen)

1974-1977: Wethouder Schiedam

1977-1980: Directeur stichting Pandora

1980-1988: Ambtenaar VWS en medewerker Nationale

Raad Volksgezondheid, directeur Patiëntenfederatie

1988-2002: Dagelijks bestuur Amsterdam, stadsdeel

Oost-Watergraafsmeer

een stichting die vooroordelen over psychiatrische patiënten bestreed. In de jaren tachtig woonde hij boven het kantoor van Pandora in de Tweede Constantijn Huygensstraat. Maar niet alleen psychiatrische patiënten hebben baar gehad bij de inspanningen van Van der Wilk, ook de somatische. Hij was onder meer directeur van de landelijke Patiëntenfederatie, een koepelorganisatie van 160 patiëntenverenigingen. "En dat voor een jongen met alleen lagere school," zegt hij met milde ironie.

Antiautoritaire acties

Van der Wilk werd in 1938 geboren in Den Haag, in een straatarm katholiek gezin. Hij had vijf broers. Van der Wilk verloor zijn vader, schoenmaker van beroep, op achtjarige leeftijd, in 1945. Vijf dagen voor de bevrijding overleed vader in een ziekenhuis aan uitputting als gevolg van de strooptochten om zijn gezin in de hongerwinter van eten en brandhout te voorzien. Moeder, strijster in een wasse-rij, kon de opvoeding voor haar dwarse derde zoon niet aan. Van der Wilk groeide op in internaten. "Ik had nooit het idee dat ik werd gezien," zegt Van der Wilk. "Ik had nooit het idee dat ik erbij hoorde. Dat gevoel heb ik nog steeds, maar vroeger was het erger."

Van der Wilk had baantjes als broodbezorger, boekbinder en magazijnbediende voordat hij jeugdwerker werd. Dat werk eindigde abrupt door zijn ziekte. Eenmaal uit de kliniek sloot Van der Wilk zich aan bij de 'gekkenbeweging', een groep die opkwam voor mensen die door een groot deel van de samenleving werden verstoten. Door de gestage carrière in de patiëntenbeweging maakte Van der Wilk zichzelf en zijn lotgenoten zichtbaar. De bekende slogan: 'Ooit een normaal mens gezien? En beviel het?' komt van Pandora, waar Van der Wilk directeur was. Ook sloot hij zich aan bij de linkse politieke partij PPR (Politieke Partij Radicaal), een voorloper van GroenLinks. Het waren de tijden van verzet, van antiautoritaire acties.

Van der Wilk was gedreven, en hij kon als ex-patiënt bogen op een grote geloofwaardigheid. Soms gingen de acties hem echter te ver. Toen iemand opperde een bomaanslag te plegen op een psychiatrische conferentie, was hij fel tegen; hij wilde veranderen, niet verwoesten. "Veranderen kan alleen als je ook luistert naar de tegenpartij," zegt hij. Tot tegenzin van de actievoerders van het oude uur maakte Van der Wilk in de jaren negentig deel uit van de tegenpartij. Hij werd een hoge ambtenaar bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Later werkte hij ook in de Amsterdamse lokale politiek.

Vermenselijking

Door de inspanningen van Van der Wilk en zijn metgezellen is voor patiënten in Nederland veel veranderd. Er is afgedwongen dat niet alleen het oordeel van enkel de psychiater volstaat voor de dwangopname van een patiënt; ook de rechter moet daar goedkeuring voor geven, in de Wet bopz. Dat betekent dat de patiënt zich juridisch kan verweren.

Een ander wapenfeit is de succesvolle kritiek op de afgelegen 'krankzinnigengestichten', die uiteindelijk hun deuren moesten sluiten. Psychiatrische patiënten uit instellingen als Santpoort gingen in de jaren negentig weg uit de bossen en keerden terug naar de stad. Ook zorgde Van der Wilk ervoor dat somatische patiënten meer inspraak hadden en inzicht kregen in de zorg.

Die emancipatie van de patiënt kent ook een schaduwzijde. De openheid die patiënten tegenwoordig van hun artsen mogen eisen, leidde tot toename van de regelzucht en een uitdijende claimcultuur. "Maar dat is nooit onze doelstelling geweest," zegt Van der Wilk. "Wij wilden een vermenschlijking van de gezondheidszorg. Dat er meer procedures zijn en dat de advocatuur erop is gedoken, is een bijwerking van onze inspanningen. Een bijwerking is heel normaal in de gezondheidszorg."

Proberen om de regeldruk te verminderen en de gezondheidszorg te stroomlijnen, daarin ziet Van der Wilk geen actieve rol meer voor zichzelf. Hij is na een val van de trap wat slecht ter been, maar vanuit zijn huis op het Java-eiland volgt hij het nieuws nauwgezet. Adviseren wil hij wel, maar organiseren niet meer. "Die tijd is geweest. Ik heb mijn aandeel gehad. Mijn rol heeft de patiënten geholpen, en ook mijzelf."